

Investigating the attitudes of adults aged 18-30 with disabled siblings to marriage

Engelli kardeşi olan 18-30 yaş arasındaki bireylerin evliliğe yönelik tutumlarının incelenmesi¹

Alev Girli²
Hüseyin Mutlu³

Abstract

The purpose of this study is to investigate the relationship between the attitudes toward marriage of siblings of individuals with disability/disabilities and some variables. The study group was formed from 65 female and 55 male -total 120 participants- who have a disabled sibling, between the ages of 18-30, unmarried, normally developed. Data was collected with "Attitudes Toward Marriage Scale" developed by Ertuğrul (2008) and "Personal Information Form" developed by the researcher for the purpose of gathering information about some of the variables. The results of the research shows that / In conclusion / As a result attitudes toward marriage of female siblings of individuals with disabilities are more negative than attitudes toward marriage of male siblings of individuals with disabilities. Attitudes toward marriage of participants whose parents are living together are more positive than attitudes toward marriage of participants whose parents are separated. Attitudes toward marriage of siblings of individuals with severe disabilities are more negative than attitudes toward marriage of

Özet

Bu araştırmanın amacı, engelli kardeşi olan bireylerin evliliğe yönelik tutumlarının bazı değişkenler ile olan ilişkisini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu, engelli bir kardeşe sahip olan, 18-30 yaş arasında, evli olmayan, normal gelişim gösteren, 65 kadın ve 55 erkek bireyden -toplam 120 katılımcı- oluşturulmuştur. Veriler, Ertuğrul (2008) tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış olan "Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği" ile bazı değişkenler hakkında bilgi toplanması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılarak toplanmıştır. Sonuç olarak, engelli kardeşi olan kadınların evliliğe yönelik tutumları erkeklere göre daha olumsuzdur. Anne-babası birlikte yaşayan kardeşlerin evliliğe yönelik tutumları, anne babası birlikte yaşamayanların tutumlarından daha olumludur. Ağır düzeyde engelli kardeşi olanların evliliğe yönelik tutumları orta ve hafif düzeyde engelli kardeşi olanlardan daha olumsuzdur. Kardeşler arasında yaşı en büyük olanların evliliğe yönelik tutumları yaşı küçük olanlardan daha olumsuzdur. Kardeşlerin, yaşları, eğitim

¹ Bu makale ikinci yazarın Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından 2013 yılında kabul edilen aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, alev.girli@deu.edu.tr

³ Özel Eğitim Uzmanı, Psikolog, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Bölümü. huseyinmutlu67@hotmail.com

siblings of individuals with moderate and mild disabilities. Attitudes toward marriage of siblings of individuals with moderate disabilities are more negative than attitudes toward marriage of siblings of individuals with mild disabilities. Attitudes toward marriage of the oldest siblings are more negative than attitudes toward marriage of the other/younger siblings. There was no meaningful relationship between age, education level, gender of disabled siblings, inadequacy type, disability type of disabled siblings, family's monthly salary, number of siblings and attitudes toward marriage of siblings of individuals with disabilities.

düzeyleri, kardeş sayısı, engelli kardeşin cinsiyeti, yetersizlik türü, ailelerinin aylık geliri ile evliliğe yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik; engelli kardeş; evliliğe yönelik tutum.

Keywords: Marriage; disability sibling; attitudes toward marriage.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

Evlilik iki bireyin hayatı paylaşmak için bir araya geldiği, bireylerin birbirlerine yüksek düzeyde bağlandığı en anlamlı ilişki ve evrensel bir olaydır. Geleneksel geniş aileyi içeren sosyal çoğalmayı düzenleyen evlilik, aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki ilişkinin ekonomik, sosyal, cinsel ve yasal yönlerini içeren bir birlikteliktir (Demiray, 2006). Alanyazın incelendiğinde farklı araştırmacıların evliliği farklı şekillerde tanımladığı dikkat çekmektedir (Çelik, 2006). Diğer tanımlamalardan daha geniş bir tanımla Saxton'a göre evlilik; "aile kurmayı ve türünün devamını sürdürmeyi amaçlayan iki insanın kalıcı bir beraberlik için bir araya geldikleri, birbirlerine ve çocuklarına karşı ortak sorumlulukları üstlendikleri, birbirine bağlı ve etkileşim içerisinde olan sistemlerden oluşan evrensel bir kurumdur" (Akt. Erdoğan, 2007).

Aile, onu meydana getiren bireylerin karşılıklı iletişimde buldukları ve birbirleri üzerinde etkilerinin olduğu dinamik bir sistemdir. Bu sistem içerisinde eşler, anne-baba/çocuklar ve kardeşler arasında yer alan alt sistem etkileşimleri söz konusudur. Bu sistemlerin her biri diğer parçasından etkilenmektedir (Ertürk, 2009). Alt sistemlerinden birisindeki duyguların ve davranışların niteliği diğer alt sistemleri de etkilemektedir. Ebeveyn alt sistemindeki ilişkilerin olumlu ya da olumsuzluğu, evlilik uyumunun niteliği, ebeveynin çocukla iletişimini de aynı yönde etkileyebilmektedir (Hakvoort, 2010).

Özgüven (2001), evlilik ilişkisinde çocuk sahibi olmanın ve çocuk yetiştirmenin, eşlerin amaçlarından biri olduğunu belirtmektedir. Anne baba olmak evli çiftlerin hayatlarında en önemli

dönüm noktalarından biridir ve tüm anne baba adayları sağlıklı bir bebeğe sahip olmak isterler. Bu nedenle, hamilelik döneminde anne ve baba kendilerinin, eşlerinin ve çevrenin beklentileri ışığında doğacak çocuğun ideal bir biçimini oluştururlar. Bu süreçte, aileler çocuklarının engelli ya da hasta olarak doğabileceğini düşünmezler (Altuğ-Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006).

Aile içinde normal gelişim gösteren bir çocuğun doğumunun bile büyük değişikliklere neden olduğu bilinmektedir (Miyandoab, 2008). Sağlıklı bebek bekleyen ailenin çocuğun engelli olduğunu öğrenmesi ile anne babanın sağlıklı çocuk hayalinin yerini büyük bir hayal kırıklığı alır ve bu durum tüm aileyi etkiler (Dyson, 1998). Bu süreçte engelli olmayan çocuklar da engelli bir kardeşe sahip olmaktan dolayı anne babaninkine benzer duygular yaşarlar (Sarı, 2004).

Engelli bir kardeşe büyüme, engelli olmayan kardeşlerin günlük yaşamlarında pek çok yönden değişikliğe yol açmakta, psikolojik uyum ve gelişimlerinde güçlükler yaşamalarına neden olabilmektedir. Howlin'e göre, engelin fark edilebiliyor olması kardeşin psikolojik ve davranışsal uyumunu etkileyen en önemli faktörlerden biridir (Saban, 2010). Meyer ve Vadasy (2003), engeli bir kardeşe sahip olan çocukların endişelerini 8 başlık altında toplamışlardır. Bunlar; 1.kardeşin rahatsızlığından dolayı suçluluk duyma; 2.kardeşin davranış ve/veya görünümünden utanma ve onunla iletişimden kaçınma, 3.kendisinde de aynı rahatsızlığın olabileceğine dair korku; 4.daha az ilgi gördüğü için kıskançlık ve/ya öfke; 5.başkalarının yaşadıklarını anlamadıklarını düşündüğü için kendini yalıtma 6.kardeşinin yapamadıklarını telafi etmek için çok başarılı olması gerektiğine inandığından üzerinde baskı hissetme; 7.arkadaşları ile yaptığı planlar ve diğer sorumlulukları ile çakişsa bile kardeşe bakmak zorunda olmanın yükü; 8.kardeşin rahatsızlığı ile ilgili bilgi ihtiyacı değildir.

Engelli bireylerin engelli olmayan kardeşler üzerindeki etkileri ile ilgili yurtdışında yapılan çalışmalar genel olarak, engelli olmayan bireylerin, engelli kardeşe sahip olmaları nedeniyle yaşadıkları stres düzeyi (Dew, Balandin ve Llewellyn, 2008), sahip oldukları sosyal beceri düzeyi (Fussel, Macias ve Saylor, 2005), engelli kardeşi kabullenme ve tutumları (Levy, Goldstein ve Weinstock, 2010), konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'de engelli kardeşi olanlarla yapılmış olan çalışmalarda ise, anne baba tutumlarının bireylerin engelli kardeşlerinin tutumları üzerine etkisi (Dere, 2009), normal gelişim gösteren kardeşlerin umutsuzluk düzeyleri (Şimşek, 2007), kardeş ilişkileri (Ertürk, 2009; Onat Zoylan, 2005), kardeşlerin tutumları ve kabul düzeyleri (Girli, 1995), kardeşlerde görülen psikopatolojilerin belirlenmesi (Ulusan, Berkem ve Bahadır, 2010), gibi konuların incelenmiş olduğu, kardeşlerin evliliğe ilişkin görüşlerini, tutumlarını araştıran çalışmaların ise olmadığı gözlemlenmiştir. Bu araştırma ile bu boşluğun giderilmesi amaçlanmakta ve bu konuya dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle kardeşlere yönelik çalışmalarda bu boyutunda dikkate alınmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı engelli kardeşi olan 18-30 yaş arasındaki bireylerin evliliğe yönelik tutumlarının bazı değişkenler ile olan ilişkisinin incelenmesidir.

3. Yöntem

Bu araştırma, betimsel türde tarama modellerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın tarama modeline göre yapılandırılmasının nedeni, “tarama modellerinin, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımı” olmasıdır (Karasar, 2005).

3.1. Örneklem

Çalışma grubunu oluşturacak katılımcılar için evli olmama, engelli birey ile öz kardeş olma ve bir tane engelli kardeşe sahip olma ön koşul olarak belirlenmiştir. Bu önkoşullara uyan İzmir ilindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel özel eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerinde 2012-2013 eğitim-öğretim gören engelli bireylerin 18-30 yaş arası kardeşleri içerisinde anket uygulamasına katılmayı gönüllü olarak kabul eden 120 birey çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Demografik özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	65	54,2
Erkek	55	45,8
Toplam	120	100
Yaş Grubu		
18-22	57	47,5
23-26	41	34,2
27-30	22	18,3
Toplam	120	100
Eğitim Düzeyi		
İlköğretim	21	17,5
Lise	56	46,7
Üniversite ve Yüksek Lisans	43	35,8
Toplam	120	100
Anne-Baba Birlikte Olma Durumu		
Anne-Baba Birlikte	105	87,5
Anne-Baba Birlikte Değil	15	12,5
Toplam	120	100
Kardeşler Arası Doğum Sırası		
En büyük kardeş	81	67,5
En büyük kardeş değil	39	32,5
Toplam	120	100

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Ertuğrul (2008) tarafından geliştirilen “Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği” ile çalışma grubunda yer alan kardeşlerin demografik özellikleri ve bazı değişkenler hakkında bilgi toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği: Ertuğrul (2008) tarafından geliştirilen ve geçerlik-güvenirliliği yapılan “Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği” 23 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5 alt faktörlü bir yapıya sahiptir. Faktör analizi sonuçları tatmin edici düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermiştir. Ölçeğin madde geçerliliğine ve homojenliğine ilişkin olarak madde test korelasyonları 0.50 ile 0.79 arasında değişmektedir. Tüm bu bulgular ölçek maddelerinin geçerliğine ve aynı yapıyı ölçtüğüne kanıt olarak kullanılmıştır. Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği'nin güvenirliliği, Cronbach Alpha testi ile incelenmiş ve .93 olarak bulunmuştur. Bu sonuç; ölçeğin güvenilir ölçme yaptığını göstermektedir (Ertuğrul, 2008).

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel Bilgi Formu'nda kardeşin kendisine, engelli kardeşine, anne-babasına ve varsa engelli olmayan kardeşlerine ait birtakım demografik bilgiler yer almıştır. Bunun yanı sıra bireylerin, engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenme durumlarına, sahip oldukları engelli kardeşlerinin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen diğer kişilere ve sahip oldukları engelli kardeşlerinden etkilenme durumlarına dair bilgi toplanmıştır.

3.3. Araştırma etiği

Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu” ve “Evliliğe Yönelik Tutum Ölçeği” gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin tamamı çalışmaya katılmayı kabul etmişlerdir. Formların uygulanması sırasında katılımcıların demografik bilgileri ve tutumları dışında ad, soyad ve vatandaşlık numarası gibi bilgiler alınmamıştır.

3.4. Verilerin analizi

Araştırmada demografik değişkenler ile evliliğe yönelik tutum arasındaki ilişki incelenmiştir. Önce Kolmogorov-Smirnov Testi ile evliliğe yönelik tutum puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Normal dağılım göstermediği belirlendiği için, ikili grupların karşılaştırılmasında Mann Whitney-U Testi, üç ve daha fazla grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır.

4. Bulgular

Engelli kardeşi olan bireylerin evliliğe ilişkin tutumlarını etkileyebilecek olan değişkenler ile tutum puanları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Cinsiyet	N	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann Whitney-U	p
Kadın	65	17,062	40,91	2659,00	514,000	0,0001
Erkek	55	10,536	83,65	4601,00		

p<0.05

Katılımcıların cinsiyetleri ile evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Diğer bir deyişle kadınların sıra ortalamalarının erkekler göre daha düşük olduğu ve bu farkın anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Kardeşler Arası Yaş Sırası ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Kardeşler Arası Yaş Sırası	N	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann Whitney-U	p
En Büyük Kardeş	81	18,375	52,80	4277,00	956,00	0,0001
En Büyük Kardeş Değil	39	15,391	76,49	2983,00		

p<0.05

Tablo 3 de görüldüğü gibi katılımcıların en büyük kardeş olup olmamaya göre evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Kardeşleri arasında yaşı en büyük olan katılımcıların sıra ortalamalarının kardeşler arasında yaşı en büyük olmayan katılımcıların sıra ortalamalarından daha düşük olması nedeniyle evliliğe yönelik tutumlarının daha olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4. Anne Babanın Birlikte Olma Durumu ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Anne Baba Birlikte Olma Durumu	N	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann Whitney-U	p
Anne-Baba Birlikte	105	17,850	64,33	6755,00	385,00	0,001
Anne-Baba Birlikte Değil	15	14,725	33,67	505,00		

p<0.05

Anne ve babası birlikte yaşayan katılımcıların sıra ortalaması anne babası birlikte yaşamayan katılımcıların sıra ortalamasından daha yüksektir ve evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Engelli Kardeşin Yetersizlik Derecesi ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Yetersizlik Derecesi	N	ss	Sıra Ortalaması	χ^2	P
Ağır	53	15,892	37,80	55,284	0,0001
Orta	39	13,868	64,59		
Hafif	28	8,371	97,77		

p<0.05

Katılımcıların sahip oldukları engelli kardeşin yetersizlik derecesi ile evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Engelli kardeşi ağır

düzye de olan bireylerin evliliğe yönelik tutumlarının orta ve hafif düzye de olanlara göre daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Engelli kardeşi orta düzye de olan bireylerin evliliğe yönelik tutumları da engelli kardeşi hafif düzye de olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzye de daha olumsuz tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle engelli kardeşin yetersizlik derecesi arttıkça bireylerin evliliğe yönelik olumsuz tutumları da paralel olarak artmaktadır.

Tablo 6. Engelli Kardeşin Bakımı ile İlgilenme Durumu ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Bakımı İle İlgilenme Durumu	N	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney-U	p
Bakımı İle İlgilenen	87	17,467	48,44	4212,50	386,500	0,0001
Bakımı İle İlgilenmeyen	33	8,593	92,29	3045,50		

p<0.05

Engelli kardeşlerinin bakımıyla ilgilenme ile engelli olmayan kardeşlerin evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Engelli kardeşinin bakımı ile ilgilendiğini belirten katılımcıların sıra ortalamasının engelli kardeşin bakımı ile ilgilenmediğini belirten katılımcıların sıra ortalamasından düşük olması nedeniyle evliliğe yönelik tutumlarının daha olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır..

Tablo 7. Engelli Kardeşin Eğitimi ile İlgilenme Durumu ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Eğitimi İle İlgilenme Durumu	N	ss	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney-U	p
Eğitimi İle İlgilenen	94	18,142	52,19	4905,50	440,500	0,0001
Eğitimi İle İlgilenmeyen	26	8,447	90,56	2354,50		

p<0.05

Kardeşlerin engelli kardeşlerinin eğitimi ile ilgilenme durumu ile evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Engelli kardeşinin eğitimi ile ilgilendiğini belirten katılımcıların sıra ortalamasının engelli kardeşin eğitimi ile ilgilenmediğini belirten katılımcıların sıra ortalamasından düşük olduğu ve evliliğe yönelik tutumlarının daha olumsuz olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Kardeşlerin Kendileri Dışında Engelli Kardeşin Bakımı ve Eğitimi ile İlgilenen Kişi Sayısı ile Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Çalışma Grubu Dışında Engelli Kardeşin Bakımı ve Eğitimi İle İlgilenen Kişi Sayısı	N	ss	Sıra Ortalaması	χ^2	p
0	7	8,406	8,57	78,330	0,0001

1	41	11,957	29,68
2	52	9,638	82,25
3+	20	7,820	85,30

p<0.05

Engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen kişilerin sayısı ile kardeşlerin evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir ($p<0.05$). Kendileri dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen başka birinin olmadığını belirten katılımcıların kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen bir kişinin olduğunu belirten evliliğe yönelik tutumlarının, kendileri dışında engelli kardeşleri ile bir, iki ve üç ve daha fazla kişinin ilgilendiğini belirten katılımcılardan daha olumsuz bulunmuştur. Aynı sonuç, kendileri ile birlikte bir kişinin daha engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile iki ve üç ve daha fazla kişinin ilgilendiğini belirten katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha olumsuzdur. Kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen iki kişinin olduğunu belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumları ile kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen üç ve daha fazla kişinin olduğunu belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Katılımcıların, eğitim düzeyleri, kardeş sayıları, yaş grupları ile evliliğe yönelik tutumları arasında; engelli kardeşlerinin cinsiyeti, yetersizlik türü ile evliliğe yönelik tutumları arasında ve ailelerinin aylık gelirleri ile kardeşlerin evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir ($p>0,05$).

5. Tartışma

Araştırmada elde edilen bulguların bir kısmı mevcut alanyazın ile benzerlik gösterirken bir kısmının ise benzerlik göstermediği görülmüştür. Engelli kardeşe sahip kadın katılımcıların erkeklere göre engelli kardeşlerinin bakımında daha fazla sorumluluk aldıkları evliliğe yönelik tutumlarının erkek katılımcılara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, engelli kardeşin bakımı ile daha yoğun ilgilenen kadın kardeşlerin evliliğe karşı tutumlarının bu süreçten olumsuz etkilendiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Hannah ve arkadaşları (2005) yaptıkları çalışmada da benzer şekilde, engelli kardeşe sahip olan kadın ve erkek kardeşleri engelli kardeşin etkileri açısından karşılaştırmışlardır. Çalışma sonucunda engelli kardeşe sahip kadın katılımcıların anlamlı düzeyde engelli kardeşinden daha olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Ross ve Cuskelly (2006), psikolojik durum açısından engelli kardeşe sahip erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha olumsuz duygular

yaşadıklarını belirlemiştir. Stoneman ve arkadaşları (1991), engelli kardeşe sahip olan bireylerin cinsiyetleri, engelli kardeşin ihtiyaçları ile ilgilenme ve yaşanan kaygı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Engelli kardeşe sahip erkek ve kadınların engelli kardeşlerinin ihtiyaçlarına ilgi göstermede hissettikleri sorumluluk duygusunun birbirlerinden anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.

Engelli kardeşinin bakımı ile ilgilendiğini belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarının, engelli kardeşinin bakımı ile ilgilenmediğini belirten katılımcılara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumsuz bulunmuştur. Bu bulgular ile daha önce yapılmış çalışmaların bulguları arasında bir benzerliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Heller ve Kramer'in (2009), engelli kardeşe sahip 139 yetişkin katılımcının gelecek planlarına etki eden faktörleri ve engelli kardeşlere etkilerini araştırdıkları çalışmada, bu durumun katılımcıların az bir kısmının gelecek planlarını etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte engelli kardeşin bakımı ile birinci derecede ilgilenen kardeşlerin, ilgilenmeyenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla sosyal desteğe ve engelli kardeşin bakımı ile ilgili tavsiyelere ihtiyaç duyduğu saptanmıştır.

Kendileri dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen kişi sayısı ile evliliğe yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen başka birinin olmadığını belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarının, kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile bir kişinin ilgilendiğini belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilenen bir kişinin olduğunu belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarının, kendisi dışında engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile iki kişinin ilgilendiğini belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumsuz olduğu da gözlemlenmiştir.

Engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile iki kişinin ilgilendiğini belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumları ile kendisi dışında üç ve daha fazla kişinin engelli kardeşin bakımı ve eğitimi ile ilgilendiğini belirten katılımcıların evliliğe yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Howlin, (1988) yaptığı çalışmada da otizmlili çocuğu olan ailelerde otizmlili çocuğun ihtiyaçları ile ilgilenen sayısı arttıkça ailedeki engelli olmayan kardeşlerin, engelli kardeşlerini kabul düzeylerinin arttığı ve engelli kardeşin engelli olmayan kardeş üzerindeki olumsuz etkilerinin azaldığı belirlenmiştir. Benzer bir bulgu da Brody (1998) tarafından ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmada anne babaların engelli çocuğa olan uyumları ve engelli kardeşin ihtiyaçları ile ilgilenme niteliği arttıkça, engelli olmayan kardeşlerin, engelli kardeşlerine olan uyumlarının arttığı ve anlamlı düzeyde daha az stres yaşadıkları belirlenmiştir.

Engelli kardeşe sahip kardeşler arasında yaşı en büyük olan katılımcıların evliliğe yönelik tutumlarının, yaşı en büyük olmayan katılımcılara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumsuz olduğu saptanmıştır. Literatürde benzer şekilde büyük kardeşlerin engelli kardeşlerinden küçük kardeşlerinden daha çok etkilendiklerini gösteren bazı çalışmalar bulunmaktadır. Benderix ve Sivberg (2007), yaptıkları çalışmada otizmi kardeşi olan 5-29 yaş arasındaki 14 kardeşin geçmiş deneyimlerini ve şimdiki yaşadıkları durumları araştırmışlardır. Araştırma sonunda büyük kardeşlerin empati duygusunu daha fazla hissettikleri, engelli kardeşin ihtiyaçları için daha fazla sorumluluk hissettikleri ve aldıkları, kendi hayatlarına dair planların daha negatif etkilendiğini belirlenmiştir. Başka çalışmalarda da; kardeşler arasında yaşı en büyük olan bireylerin, daha küçük kardeşlere göre engelli kardeşlerinden anlamlı düzeyde daha fazla olumsuz etkilendikleri ve uyum sorunları yaşadıkları (Pike, Coldwell ve Dunn, 2005) ve engelli kardeşin ihtiyaçları için daha çok sorumluluk aldıkları ve negatif etkilendikleri (Begun, 1989) saptanmıştır.

Anne ve babası birlikte yaşayan kardeşlerin evliliğe yönelik tutumlarının anne ve babası birlikte yaşamayanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç ile benzerlik gösterdiği düşünülen bir çalışmada Beyer (2009), anne babanın evlilik ilişkilerinin kalitelerinin iyi olduğunu algılayan bireylerin engelli kardeşlerini kabullenme düzeylerinin ve engelli kardeşlerine uyum sağlama durumlarının anlamlı düzeyde daha az olumsuz olduğunu saptamıştır. Engelli kardeşe sahip katılımcılardan anne babası birlikte yaşamayanların evliliğe yönelik tutumlarının daha olumsuz olmasının nedenlerinin; anne baba çatışmasının algılanmasının evliliğe yönelik tutumları olumsuz etkilemesi olabileceği (Kozuch ve Cooney, 1995) söylenebilir.

Kardeşlerin evliliğe yönelik tutumları ile engelli kardeşin yetersizlik derecesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Kardeşlerinin yetersizlik derecesi ağır düzeyde olanların evliliğe yönelik tutumlarının, yetersizlik derecesi orta ve hafif düzeyde olanlara göre; kardeşlerinin yetersizlik derecesi orta düzeyde olanların evliliğe yönelik tutumlarının, yetersizlik derecesi hafif düzeyde olanlara göre anlamlı düzeyde daha olumsuz olduğu saptanmıştır. Literatürde bu bulgular ile paralellik gösteren ve göstermeyen bulgular yer almaktadır. Breslau ve arkadaşları (1982), engelli çocuğun engelinin derecesi arttıkça, ailede engelli çocuğa ayrılan zamanın ve dikkatin arttığını ve buna bağlı olarak ailelerin engelli olmayan çocuklarını engelin derecesi ile paralel olarak ihmal ettiğini ve sonuçta ailelerin bu yaklaşımının, kardeşler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilediğini bildirmişlerdir. Engelli kardeş ile engelli olmayan kardeşin ilişkileri üzerine yapılan çalışmalarda engelli kardeşin yetersizlik derecesinin kardeş ilişkilerini etkilemediği gösteren bulgulara da rastlanmaktadır. Girli' nin (1995), engelli olmayan kardeşlerin, zihinsel engelli kardeşlerini kabul düzeylerini incelediği çalışmasında, engelli

kardeşin yetersizlik derecesinin yüksek olmasının kardeşlerin uyumunu etkilemediği bulgulanmıştır. Benzer bir bulgu da Ahmetoğlu' nun (2004), çalışmasında “engelli kardeşin engelinin derecesinin, kardeşler arasındaki ilişkiyi etkilemediği” belirlenmiştir.

Bu çalışma katılımcıları zihinsel veya otizm spektrum grubunda yer alan bireylerin kardeşleri ile yapılmış, diğer özel gereksinimli bireylerin (işitme, görme, ortopedik gibi) kardeşleri kapsam dışı kalmıştır. Bu nedenle araştırma sonuçları yorumlanırken bu sınırlılık dikkate alınmalıdır. Çalışma yaş aralığı 18-30 arasında olan kardeşlerle yapılmış olup büyük yaş grubunda ve evlenmemiş olan kardeşler kapsam dışı kalmıştır, sonuçlar genellenirken bu sınırlılık da dikkate alınmalıdır. Çalışma grubundaki kardeşlerin evliliğe ilişkin tutumları, normal gelişim gösteren bireylerin kardeşleri ile karşılaştırılmamış olması araştırmanın diğer bir sınırlılığıdır.

6. Öneriler

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda ileride yapılacak araştırmalara ve uygulama alanına ilişkin aşağıda yer alan öneriler geliştirilmiştir. Gelecekteki çalışmalarda engelli kardeşe sahip bireyler ile engelli bir kardeşi olmayan bireylerin evliliğe yönelik tutumlarının karşılaştırıldığı araştırmalar yapılabilir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan bireylerin tamamı engelli kardeşinden yaş olarak büyüktür. İleride yapılacak çalışmalarda engelli kardeşten yaş olarak küçük bireyler ile yaş olarak büyük bireyler karşılaştırılabilir. Araştırmanın çalışma grubunu zihinsel engelli ve yaygın gelişimsel bozukluğu olan kardeşe sahip bireyler oluşturmuştur. Gelecekteki çalışmalarda tanı grupları genişletilerek alan yazına yeni bulgular kazandırılabilir. Araştırma sonucunda engelli bireye sahip bireylerin bazı özellikleri ile evliliğe yönelik tutumları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu nedenle, engelli kardeşi nedeniyle olumsuz etkilenen bireyler ve aileleri için psikolojik-duygusal destek programları oluşturulabilir.

7. Kaynaklar

- Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne baba ve kardeş algularına göre değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Altuğ-Özsoy, S., Özkahraman, Ş., Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadığı güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (9), 69-77.
- Begun, A. L. (1989). Sibling Relationships Involving Developmentally Disabled People. *American Journal on Mental Retardation*, 93, 566–574.
- Beyer, J. F. (2009). Autism spectrum disorders and sibling relationships: research and strategies. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 44(4), 444-452.
- Breslau, N. (1982). Siblings of disabled children: birth order and age-spacing effects. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 10 (1), 85-96.
- Brody, G.H. (1998). Sibling relationships' quality, its causes and consequences. *Annual Review Psychology*, 49, 1-24.

- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi*. Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Dew, A., Balandin, S. and Llewellyn (2008). The psychosocial impact on siblings of people with lifelong physical disability: a review of the literature. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 20 (5), 485-507.
- Dyson. L.L. (1998). A support program for siblings of children with disabilities: what siblings learn and what they like. *Psychology in the Schools*, 35 (1), 57-65.
- Erdoğan, S. (2007). *Evlilik uyumu ile psikiyatrik rahatsızlıklar, bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi/Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Ertuğrul, G. (2008). Evliliğe yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. 14. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi. İstanbul (21-24 Temmuz).
- Ertürk, B. (2009). *Entegre eğitime katılan ve katılmayan engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi*. Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Fussel, J. J., Macias, M. M. and Saylor, C. F. (2005). Social skills and behavioral problems in children with disabilities with and without siblings. *Child Psychiatry and Human Development*, 36 (2), 227-241.
- Girli, A. (1995). *Normal zekalı kardeşlerin zihinsel engelli kardeşe yönelik kabul düzeylerinin belirlenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Balen, F. V. and Hermanns, J. M. A. (2010). Family relationships and the psychosocial adjustment of school-aged children in intact families. *The Journal of Genetic Psychology*, 171 (2), 182–201.
- Hannah, M. E. and Midlarsky, E. (2005). Helping by siblings of children with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 110 (2), 87-89.
- Heler, T. and Kramer, J. (2009). Involvement of adult siblings of persons with developmental disabilities in future planning. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 47, 208–219.
- Howlin, P. (1988). Living with impairment: the effects on children of having an autistic sibling. *Child: Care, Health and Development*, 14, 395-408.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kozuch, P. and Cooney, T. M. (1995). Young adults' marital and family attitudes: the role of recent parental divorce and family and parental conflict. *Journal Of Divorce and Remarriage*, 23 (3-4), 45-62.
- Lewy, Y. B., Goldstein, E. and Weinstock, M. (2010). Adjustment characteristics of healthy siblings of children with autism. *Journal Of Family Studies*, 16, 155-164.
- Meyer, D.J. and Vadasy, P.F.(2003). *Sibsshops: workshops for siblings of children with special needs* (5. Baskı). Portland: Paul H. Brookes.
- Miyandoab, H. S., (2008). *Zihinsel engelli kardeşi olan ve zihinsel engelli kardeşi olmayan 7-13 yaş grubu çocukların aile resim çizimlerinin karşılaştırılması ve analizi*. Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Onat Zoylan, E. (2005). *Engelli kardeşe sahip olan ve olmayan bireylerin kardeş ilişkilerinin belirlenmesi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/ Sosyal Bilimler enstitüsü, Bolu.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem.

- Pike, A., Coldwell, J., and Dunn, J. F. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology*, 19, 523–532.
- Ross, P and Cuskelly, M. (2006). Adjustment, sibling problems and coping strategies of brothers and sisters of children with autistic spectrum disorder. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 31(2), 77–86.
- Saban, F. (2010). *Zihinsel engelli kardeşe sahip olan ve olmayan çocukların benlik saygısı ve kaygı durumlarının incelenmesi*. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Sarı, H. (2004). Özel eğitime gereksinimi olan çocukların ailelerinde oluşan dinamikler ve aile bireyleri üzerine etkisi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 35, 13-17.
- Stoneman, Z., Brody, H., Davis, C., Crapps, M. and Malone, M. (1991). Ascribed role relationships between children with mental retardation and their siblings. *American Journal of Mental Retardation*, 95, 537-550.
- Şimşek, Z. (2007). *Özel eğitimi gereksinimi olan bireylerin özel eğitime gereksinimi olmayan kardeşlerinin umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Uluslan, S., Berkem, M. and Bahadır, A.T. (2010). Yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocukların kardeşlerinde psikopatoloji. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11:169-176

Extended English Abstract

Marriage is the most meaningful relationship in which individuals come together and connect each other. It provides individuals to interact with each other in a dynamic system called family. Family system has several sub-systems like couples, parents, siblings. According to some studies, having and raising children are main objectives in marriages. Majority of parents describes becoming parents as the most important cornerstone of their lives. Thus, couples mostly idealize a unborn child based on their personal believes. Generally, couples suppose their unborn child as -normal- disability free. However, to have a disabled child can destroy the idealization of the child. Since couples expect to have a healthy child, they possibly face with disappointment with the birth of a disabled child. Similarly, non- disabled sibling feel the same about the disabled sibling.

Some studies show that individuals who grew up with a disabled sibling may have difficulties like psychological coherence, socialization and so on. Studies conducted in abroad mostly focus on the relationship between disabled individuals and their siblings. The most commonly studied subjects in abroad studies regarding sibling relationships of disabled individuals are stress level, social skill levels, acceptance of a sibling with disabilities and attitudes towards disabled siblings. Similarly, impacts of parents attitudes on attitudes of siblings toward disability, desperation levels of siblings, acceptance levels of siblings and attitudes of siblings toward disabled siblings and psychological problems of siblings are most common subjects encountered in the literature review in Turkey. However, there is no study related to opinions on marriage of siblings of individuals with disabilities. This study is therefore, concerned with filling this gap in the literature by investigating attitudes towards marriage of siblings of individuals with disabilities. This study, therefore, aims to fill this gap in the literature by investigating attitudes towards marriage of siblings of individuals with disabilities. Moreover, investigation of the subject can attract attention to this dimension of disability studies.

The aim of this research is to investigate attitudes towards marriage of siblings with disabilities between the ages of 18-30 regarding its relationship with some variables. The method of this research was descriptive survey method. Data was collected from a study group formed by the researcher. To have a "biological" disabled sibling is the precondition for participants of the study group. The study group consists of 120 participants at the ages 18-30 whose disabled siblings from public schools and special education institutions.

In the research, "Attitudes toward Marriage Scale" developed by Ertuğrul (2008) and "Personal Information Form" developed by the researcher were used. Participation of the study group was completely voluntary.

The results of the research shows that / In conclusion / As a result attitudes toward marriage of female siblings of individuals with disabilities are more negative than attitudes toward marriage of male siblings of individuals with disabilities. Attitudes toward marriage of participants whose parents are living together are more positive than attitudes toward marriage of participants whose parents are separated. Attitudes toward marriage of siblings of individuals with severe disabilities are more negative than attitudes toward marriage of siblings of individuals with moderate and mild disabilities. Attitudes toward marriage of siblings of individuals with moderate disabilities are more negative than attitudes toward marriage of siblings of individuals with mild disabilities. Attitudes toward marriage of the oldest siblings are more negative than attitudes toward marriage of the other/younger siblings.

Attitudes toward marriage of participants who take care of disabled sibling are more negative than attitudes toward marriage of participants who do not take care of disabled sibling. Attitudes toward marriage of participants who involve in disabled sibling's education are more negative than attitudes toward marriage of participants who do not involve in disabled sibling's education. Attitudes toward marriage of participants were detected to be more positive when number of people who are taking care and involve in education of disabled sibling is higher. There was no meaningful relationship between age, education level, gender of disabled siblings, inadequacy type, disability type of disabled siblings, family's monthly salary, number of siblings and attitudes toward marriage of siblings of individuals with disabilities.

Some of the results obtained from this study are similar to the literature. The most similar result was the female siblings are more interest than the male siblings to their disabled siblings. The others remarkable similarity, the individuals who living with fathers and mothers are more positive than the individuals who living with only mothers or fathers. Some recommendations were developed by looking at the results of the research. For example; in the future, individuals with disabled siblings and individuals with no disabled siblings can compare.